

K novému zákonu o vysokých školách

Vysoké školy, vedecko-pedagogickí pracovníci a študenti — celá naša verejnosť prijali nový zákon o vysokých školách s veľkým záujmom. Odráža sa v tom význam, ktorý vysoké školy v našej socialistickej spoločnosti majú, a vedomie zodpovednosti za ich spoločenskú funkciu.

Československé vysoké školstvo má slávnu tradíciu a jeho dobré meno preniklo ďaleko za hranice našej vlasti už v minulých storočiach. Staroslávna Univerzita Karlova, najstaršia v strednej Európe, sústredovala učiteľov a študentov z mnohých štátov Európy a zohrala významnú pokrokovú úlohu v dejinách nielen českého, ale i slovenského národa. Bratislavská Academia Istropolitana krátko po svojom založení zanikla a nemohla splniť úlohu, ktorú plnila Univerzita Karlova. Aj ostatné naše vysoké školy, hoci mladšie, významnou mierou prispeli k rozvoju vzdelanosti, vedy a kultúry a vychovali mnoho vysokokvalifikovaných odborníkov pre nás i pre iné krajiny. Vysoko si vážime pokrokových tradícií vysokého školstva na území našej vlasti a pri príprave nového zákona sme na ne prihliadali.

Nový zákon o vysokých školách vychádza však predovšetkým z analýzy vývoja vysokého školstva za uplynulé tri desaťročia socialistickej výstavby, z hodnotenia súčasného stavu a z úloh, ktoré na naše školstvo kladie budúcnosť. Určujúcimi v tomto smere sú závery XV. zjazdu KSČ konkretizované v dokumente „O ďalšom rozvoji čs. výchovnovzdelávacej sústavy“ schválenom Predsedníctvom ÚV KSČ a vládou ČSSR v r. 1976.

Oslobodenie Československa Sovietskou armádou, ktorého 35. výročie v tomto roku oslávime, a socialisticá revolúcia vo februári 1948 otvorili kvalitatívne novú éru vo vývoji vysokoškolského vzdelávania

v našej vlasti a založili novú socialistickú tradíciu v príprave vysokoškolskej inteligencie, ktorá — vyjadrené slovami K. Gottwalda na IX. zjazde KSČ — z ľudu pochádza a je s ním triedne a ideologicky spätá. Revolučné politické a sociálno-ekonomické premeny v našej spoločnosti za uplynulé 3 desaťročia, prudký rozvoj výrobných síl, vedy, techniky a kultúry sú nerozlučne späté s nevídaným rozvojom vysokého školstva všetkých druhov. Počet študujúcich od oslobodenia našej vlasti Sovietskou armádou vzrástol takmer trojnásobne, na Slovensku 6,5krát. Je to veľký úspech leninskej národnostnej politiky KSČ i názorný doklad bratskej pomoci, ktorú české vysoké školstvo, český národ poskytol pri budovaní vysokého školstva na Slovensku. V tomto školskom roku študuje v prvých ročníkoch na vysokých školách 35 600 poslucháčov, to jest 16,7 % z populačného ročníka.

Rozvoj vysokého školstva v socialistickej epoche je spojený so vznikom nových vysokoškolských centier rovnomerne rozložených po celej republike. Postavili sme desiatky nových vysokých škôl a fakúlt, vysokoškolských internátov, jedální, zdravotných stredísk. Vybudovali nové vedeckovýskumné ústavy a laboratória. Investície do vysokého školstva na tieto účely dosahujú miliardové čiastky.

K vysokoškolskému vzdelaniu má rovnoprávny prístup mládež všetkých tried a vrstiev v spoločnosti. V priemere okolo 60 % študujúcich na našich vysokých školách pochádza z rodín robotníkov a roľníkov. Vysokoškolské vzdelanie je bezplatné. Štát poskytuje študentom sociálne, prospechové a ďalšie štipendiá, príspevky na ubytovanie a stravovanie, učebnice a učebné pomôcky a stará sa o zdravie študentov. Len v tejto päťročnici vynaloží štát na tieto účely takmer 5 mld Kčs a náklady na prípravu jedného absolventa činia takmer 200 000 Kčs. Tieto investície patria však medzi najefektívnejšie.

Od oslobodenia vysoké školy pripravili takmer 400 000 vysokoškolsky kvalifikovaných odborníkov pre všetky odvetvia národného hospodárstva, vedy, kultúry, zdravotníctva, školstva, štátnej správy i iné úseky. Bez nich by boli nemysliteľné historické úspechy v socialistickej výstavbe našej vlasti. Pritom význam vzdelania a kvalifikácie pre rozvoj spoločnosti z roka na rok narastá. Vyplýva to z nezastupiteľnej úlohy vedy a techniky v modernej výrobe, ktorá sa stáva rozhodujúcim činiteľom zvyšovania produktivity práce. Vedeckotechnický pokrok a tempo aplikácie výsledkov vedy v praxi vo veľkej miere však závisia od odbornej, ideovopolitickej i morálnej kvality ľudského faktora. Preto sa do budúcnosti počíta s ďalším rozvojom vzdelávania na vysokoškolskom stupni. Spolu s tým sa musí zvyšovať i jeho úroveň.

Vždy sme dôsledne dbali o to, aby bol výchovnovzdelávací proces na vysokých školách postavený na vede a socialistických kultúrnych hod-

notách. Rovnocennou súčasťou vysokoškolského štúdia je ideologická, politická a morálna výchova študentov, vychádzajúca z marxisticko-leninského svetového názoru, socialistického vlastníctva a internacionalizmu. Tieto princípy návrh nového zákona ešte viac akcentuje.

Na druhej strane je nemenej dôležité, aby sme schopnosti ľudí dokázali v praxi efektívnejšie využívať, správne rozmiestovať a maximálne aktivizovať v prospech spoločnosti. V tom zmysle by sme mali lepšie využívať tak stimuly morálno-politické, ako i hmotné. Aktuálne úlohy v tomto smere nám opäť pripomenulo 15. zasadnutie ÚV KSC v marci t. r. Koniec-koncov, správny marxisticko-leninský vzťah k socialistickej inteligencii a čo najefektívnejšie využitie jej schopností v prospech spoločnosti je jedným zo základných aspektov triednej politiky našej strany a socialistického štátu.

Môžeme povedať, že naše vysoké školy si svoje poslanie voči spoločnosti vcelku plnia zodpovedne. Po XIV. a XV. zjazde KSC sa podstatne upevnil ich socialistický charakter. Na vysoké školy prišiel značný počet vynikajúcich politicky vyspelých odborníkov z praxe, i keď to ešte stále nezodpovedá súčasným potrebám. Nemalé hodnoty prináša brigádnická pomoc vysokoškolákov národnému hospodárstvu. Táto činnosť by však mohla byť hospodársky oveľa efektívnejšia a výchovne účinnejšia, keby sme ju dokázali lepšie a cielavedomejšie organizovať.

Vysoko si ceníme práce a výsledkov, ktoré vysoké školy prinášajú pre našu spoločnosť. Lenže ani tu sa nemôžeme uspokojiť s dosiahnutým stavom a musíme ísť dopredu. I na vysokých školách existuje ešte celý rad nedostatkov, ktoré musíme odstraňovať, a problémov, ktoré treba riešiť. Celá spoločnosť stojí pred náročnejšími úlohami, a to platí aj o vysokých školách. Do popredia čoraz naliehavejšie vystupujú kvalitatívne hľadiská v pedagogickom procese, vo vedeckovýskumnej práci, ale aj hľadiská efektívnosti v riadiacej činnosti.

Preto v súlade s líniou KSC prebieha aj na vysokých školách už niekoľko rokov prestavba štúdia, prehodnocuje sa sústava a profil študijných odborov a špecializácií, ako i obsah učebných programov a metód výchovy a vzdelávania. Cieľom tejto práce je príprava absolventov širšieho profilu, ktorí by lepšie zodpovedali novým úlohám a rýchle sa meniacim potrebám vyplývajúcim z budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti v podmienkach prebiehajúcej vedecko-technickej revolúcie. Spoločne s tým ministerstvá školstva a vysoké školy preskúmali a navrhli úpravu dĺžky vysokoškolského štúdia v jednotlivých študijných odboroch podľa požadovaného profilu absolventov. Ukázalo sa totiž, že doterajšia uniformita v dĺžke štúdia bola nielen nehospodárna, ale z pedagogického hľadiska aj neúčelná. O aké úpravy ide v tomto smere, jasne vyplýva z pripravovaného nariadenia vlády ČSSR

o sústave študijných odborov a dĺžke štúdia na vysokých školách.

Vedeckovýskumnú prácu vysokých škôl sa usilujú ministerstvá školstva orientovať na riešenie spoločensky závažných problémov a upevniť spoluprácu vysokých škôl s ČSAV a SAV a s rezortnými vedeckovýskumnými ústavmi. Podobne spojenie vysokých škôl s praxou má celý rad nedostatkov a nevyužitých možností.

Ďalší rozvoj vysokoškolského vzdelania a úsilie o zvýšenie jeho kvality si vyžadujú cieľavedome a v predstihu zabezpečovať potrebný počet vedeckopedagogických pracovníkov a zlepšovať kvalifikačnú štruktúru učiteľských kolektívov zvyšovaním počtu docentov a profesorov. Tomu treba prispôbovať a zdokonaľovať celý systém prípravy i ďalšieho vzdelávania vysokoškolských učiteľov a vo väčšej miere získavať vysokokvalifikovaných pracovníkov z praxe pre pedagogickú prácu na vysokých školách.

Zvládnutie týchto i ďalších úloh si vyžaduje podstatne zvýšiť úroveň riadenia vysokých škôl. Vysoké školy sú dnes spravidla veľké kolektívy a ich riadenie vyžaduje na jednej strane koncepčnosť v práci a zároveň veľkú operatívnosť pri plnení každodenných úloh.

Riešenie všetkých týchto otázok si vyžadovalo prijať nový zákon o vysokých školách. Zákon č. 19/66 zastaral a pre ich riešenie nevytváral žiadúci legislatívny priestor. Okrem toho v celom rade otázok bol nedôsledný, polovičatý a poznačený dobou, v ktorej vznikol. Najmä v oblasti riadenia bol veľmi poplatný zastaralým tzv. samosprávnym predstavám o riadení vysokých škôl, ktoré komplikovali chod vysokých škôl a spôsobovali mnohé dielčie i vážnejšie problémy v ich každodennej činnosti. Zákon č. 19/66 zastaral aj preto, že nie je v súlade s ústavným zákonom o československej federácii, pretože vznikol pred jeho prijatím.

Nový zákon o vysokých školách má všetky právne predpoklady na riešenie aktuálnych i perspektívnych otázok spojených s ďalším rozvojom československého vysokého školstva, zvyšovania jeho úrovne. Nový zákon preberá z dosiaľ platného zákona všetko, čo sa v praxi osvedčilo, ale zároveň novo formuluje to, čo dnešným potrebám a budúcim úlohám nevyhovuje. Preto v mnohých smeroch je netradičný a volí nový prístup.

V čom sa to prejavuje predovšetkým?

Po prvé v tom, že návrh nového zákona utvára lepšie predpoklady pre uplatňovanie vedúcej úlohy KSČ na vysokých školách, zároveň posilňuje kompetenciu najvyšších zákonodarných a výkonných orgánov ČSSR k vysokému školstvu. Vysoké školy sa budú podľa tohto zákona zriaďovať, zlučovať a rušiť zákonom Federálneho zhromaždenia a fakulty nariadením vlády ČSSR na návrh národných vlád. Tým sa sledu-

je predovšetkým to, aby sa pri budovaní vysokého školstva dôslednejšie uplatňovali celoštátne a celospoločenské hľadiská, aby jeho rozvoj prebiehal v súlade s potrebami národného hospodárstva a ďalších odvetví celej ČSSR, pre ktoré vysoké školy v oboch národných republikách pripravujú kvalifikovaných socialistických odborníkov.

Po druhé — v oblasti riadenia vysokých škôl navrhovaný zákon vychádza z princípu demokratického centralizmu, teda z princípu, ktorý sa uplatňuje v riadení celej našej spoločnosti. V súlade s tým sa zvyšuje právomoc a zodpovednosť ministrov a ministerstiev školstva za riadenie vysokých škôl a presnejšie sa stanovujú práva, povinnosti a zodpovednosť rektorov a dekanov v ich riadiacej činnosti. Celkove sa zvyšuje postavenie a úloha vysokej školy, a tým aj práva, povinnosti a zodpovednosť rektorov za chod pedagogickej, vedeckovýskumnej i hospodársko-organizačnej činnosti celej vysokej školy. Rektori a dekaní vo svojej riadiacej činnosti sa i naďalej budú opierať o vedecké a umelecké rady ako svoje poradné a iniciatívne orgány.

Zákon ďalej zabezpečuje účasť fakultných a vysokoškolských organizácií, učiteľov a študentov na riadení vysokých škôl.

Funkcionári vysokých škôl budú vymenúvaní na päť rokov a môžu byť, ak sa v práci osvedčia, vymenúvaní i na ďalšie funkčné obdobia. Rektorov tak ako dosiaľ bude vymenúvať prezident republiky, prorektorov a dekanov ministri školstva a prodekanov rektori vysokých škôl. Návrh zákona novo stanovuje postavenie rektorátu a kvestora ako výkonných orgánov rektora pre hospodársku a administratívnu činnosť. Vysokoškolskí funkcionári budú sa tak môcť venovať predovšetkým výchovnovzdelávaciemu procesu a zabezpečovaniu vedeckovýskumnej činnosti na vysokých školách.

Po tretie — k významným zmenám oproti doterajšiemu zákonu dochádza v určení obsahu, organizácie a foriem výchovnovzdelávacej činnosti vysokých škôl. Sústavu študijných odborov a dĺžku štúdia určí nariadenie vlády ČSSR. Dosiaľ boli tieto otázky v kompetencii ministerstiev školstva. Schvaľovanie študijných programov patrilo podľa doterajšieho zákona do kompetencie dekanov fakúlt. Podľa nového zákona študijné programy budú schvaľovať ministerstvá školstva. Uplatnenie týchto zásad v praktickom riadení vysokých škôl má neobyčajný význam. Umožňuje lepšie plánovať nomenklatúru študijných odborov v súlade s potrebami spoločnosti a zamedziť ich živelnému vznikaníu alebo drobeníu podľa predstáv jednotlivých katedier, fakúlt či vysokých škôl, respektíve iných rezortov. Utvára ďalej predpoklady pre účinnejšie rozmiesťovanie študijných odborov na vysokých školách tohto či príbuzného zamerania, a tým aj pre účelnejšie rozmiesťovanie vedeckopedagogických pracovníkov v záujme zabezpečenia

vysokej úrovne výchovy a vzdelávania. Zapepečuje tým i jednotnosť nárokov a kritérií na rozsah a obsah štúdia i kvalitu absolventov rovnakých študijných odborov na rôznych fakultách. Zároveň sa utvárajú podmienky pre kontrolu a hodnotenie úrovne pedagogického procesu na jednotlivých fakultách a vysokých školách.

Na vysokých školách máme stále nedostatok učebníc a učebných pomôcok pre poslucháčov. Navrhovaný zákon utvára predpoklady, aby príprava kvalitných učebníc sa mohla cielavedomejšie na úrovni republiky i celoštátne plánovať a aby sa mohli na ich tvorbe zúčastňovať najkvalifikovanejšie tímy odborníkov z celej republiky.

Počas prípravy návrhu zákona o vysokých školách veľkú pozornosť vyvolala otázka spôsobu ukončovania vysokoškolského štúdia a udeľovania titulov. Intenzita záujmu o tieto otázky je pochopiteľná už aj preto, že doterajšie zákony ich riešili nedôsledne a v niektorých smeroch úplne protichodne. Tak napríklad zákon z roku 1953 zrušil všetky tituly a zaviedol nové označenia — promováný lekár, právnik, pedagóg, atď. Zákon č. 19 z roku 1966 sa opäť vrátil k pôvodným titulom, ale právo udeľovať tituly nedal všetkým vysokým školám a fakultám. Presne neboli stanovené najmä podmienky a kritériá na udelenie titulov na vysokých školách univerzitného smeru. O to pestrejšia bola potom prax na jednotlivých fakultách.

Nový zákon o vysokých školách tieto nedostatky odstraňuje. V podstate vychádza z doterajších zásad o ukončovaní vysokoškolského štúdia, ale zároveň zakotvuje jednotný postup a kritériá na udeľovanie titulov. Na všetkých fakultách, s výnimkou fakúlt lekárskeho a veterinárneho, bude sa vysokoškolské štúdium ukončovať jednotne štátnou záverečnou skúškou pozostávajúcou z obhajoby diplomovej práce a ústnych skúšok. Štúdium na lekárskeho a veterinárneho fakultách sa bude povinne ukončovať štátnou rigoróznou skúškou. Táto výnimka je zdôvodnená nárokmi, tradíciami a praxou, ktorá sa uplatňovala a uplatňuje u nás i vo väčšine štátov v oblasti medicínskeho štúdia.

Vysoké školy a fakulty technického, ekonomického a poľnohospodárskeho smeru budú tak ako dosiaľ udeľovať tradičné tituly „inžinier“ po zložení štátnej záverečnej skúšky. Fakulty univerzitného smeru budú udeľovať titul „doktor“ až po zložení štátnej rigorózneho skúšky. Na vysokých školách umeleckých sa na doterajšej praxi nič nemení.

Toto riešenie vychádza z tradícií československých vysokých škôl a zaužívaných zvyklostí vo svete. Avšak významnou zmenou pri udeľovaní titulu „doktor“ na univerzitách je to, že toto právo budú mať všetky fakulty univerzitného smeru, že podmienky a kritériá na štátne rigorózne skúšky budú určené jednotne vládny nariadením. a spôsob rigorózneho pokračovania bude racionálnejší ako doterajší. Absolventi

univerzít budú mať možnosť prihlásiť sa na rigorózne skúšky hneď po zložení štátnej záverečnej skúšky alebo neskôr. Významnou zmenou zákona, pokiaľ ide o udeľovanie titulu „doktor“, je ďalej to, že sa vysokým školám univerzitného smeru dáva možnosť priznať tento titul tzv. skráteným rigoróznym pokračovaním po zložení štátnej záverečnej skúšky tým absolventom, ktorí počas celého štúdia na vysokej škole dosahovali výborné študijné výsledky, zložili s výborným prospechom štátnu záverečnú skúšku a absolvovali štúdium s vyznamenaním. Toto opatrenie má pôsobiť ako významný stimulačný faktor pri dosahovaní čo najlepších študijných výsledkov. Titul „doktor“ budú môcť získať i tí absolventi vysokých škôl, ktorí skončili štúdium podľa dosiaľ platných zákonov a predpisov. Podmienky stanoví vládne nariadenie o ukončovaní vysokoškolského štúdia a štátnych rigorózných skúškach.

Po štvrté — zákon utvára priaznivejšie podmienky pre lepšie a efektívnejšie využitie vedeckovýskumnej kapacity vysokých škôl, k prehĺbeniu spolupráce medzi akadémiami vied a rezortnými výskumnými ústavmi i pre upevnenie spolupráce vysokých škôl s praxou.

Zákon tu má na zreteli potrebu hlbšej integrácie a efektívnejšie využívanie všetkých duchovných síl a materiálnych prostriedkov vysokých škôl a vedeckovýskumných inštitúcií pre rozvoj vedeckého bádania a technického pokroku slúžiaceho potrebám celej spoločnosti. Vo vzťahu vysokých škôl a praxe ide zasa o presadenie vzájomne prospešnej spolupráce, ktorá vysokým školám umožní lepšie plniť ich výchovnovzdelávacie poslanie a praxi zasa využiť fond poznania vysokých škôl na riešenie úloh, na ktoré sama nestačí.

Po piate — nový zákon o vysokých školách spresňuje kategórie pracovníkov vysokých škôl a pokiaľ ide o vedekopedagogické tituly, zavádza jediné označenie profesor oproti doterajším titulom riadny a mimoriadny profesor. Novo rieši získavanie vedekopedagogických a umeleckopedagogických titulov najmä v tom, že utvára lepšie podmienky pre to, aby na vysokých školách mohli pôsobiť vynikajúci odborníci z praxe a vedeckovýskumných pracovísk. Pritom nároky na získanie vedekopedagogických titulov sa neznižujú. Aj naďalej jednou zo základných požiadaviek na získanie docentúry bude vedecká hodnosť kandidát vied a na získanie profesúry doktor vied. Ak však odborník preukázal iným spôsobom vedeckú spôsobilosť, napríklad tým, že vytvoril spoločensky významné práce, má potrebnú prax a schopnosť pedagogicky pracovať, zákon dáva vysokým školám možnosť udeliť mu titul docenta alebo profesora aj bez formálneho získania vedeckej hodnosti.

Z vystoupení místopředsedy vlády ČSSR
dr. MATEJE LÚČANA ve Federálním shromáždění